

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ СКЛАДНИХ БЕЗСПОЛУЧНИКОВИХ РЕЧЕНЬ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

І.Ю. Каізер

кафедра суспільних наук та українознавства
Вищого державного навчального закладу України
«Буковинський державний медичний університет»

Освіта в сучасному світі – широке глобальне поняття, що виходить за кордони однієї держави. Тому для України постає завдання репрезентувати свою мову для іноземців. Мета курсу української мови як іноземної – розвинути комунікативні навички студентів, які дозволять іноземцям адаптуватися в соціумі, спілкуватися з носіями мови. Для реалізації цих завдань необхідним є засвоєння норм синтаксису, адже саме через синтаксичний рівень мова виявляється як цілісна система, втілюється комунікативна функція.

Поширеним типом складних структурно-семантичних конструкцій в українській мові є складні безсполучникові речення. У таких словесних організаціях побудова всієї структури опирається не на сполучники чи сполучні слова, а на граматизовані елементи, як-от: порядок розташування предикативних частин, видо-часова, часово-способова, способово-модальна співвіднесеність дієслів-присудків, наявність лексем відповідної семантики, порядок слів, інтонаційне оформлення як частин, так і всієї синтаксичної конструкції.

У модерному мовознавстві існує кілька підходів до класифікації складних безсполучникових структур. Вважаємо, студентам-іноземцям доречніше пояснити спрощену класифікацію С.І. Дорошенка, в основі якої визначення детермінанта – причини, так би мовити аттрактора речення. З цього погляду виділяють типи синтаксичних організацій за характером смислових зв'язків між різнофункціональними структурами, а саме: речення зіставно-протиставної семантики, з пояснювальною частиною, з детермінантним відношенням компонентів.

Конструкції зіставно-протиставного значення розмежовуються на підставі взаємовідношення компонентів та їх структурних ознак.

Зіставлення сприймається як повідомлення про кілька схожих чи несхожих однотипних явищ, дій, що паралельно існують і не виключають одна одну. Наприклад: *Пан гуляв у себе в замку – У ярмі стогнали люди (Леся Українка).*

Синтаксичні організації протиставного значення ґрунтуються на контрастуючому вияві протилежності між явищами, діями, ознаками. Вони базуються на запереченні одного на користь іншого або на невідповідності між

першою і другою частиною речення. Отож, конструкції такого типу можна поділити на дві підгрупи: 1) речення, частини яких об'єднані заперечно-стверджувальним протиставленням (*Ми вийшли з льоху – чи вернемось у льох? (І. Драч)*); 2) невідповідність змісту відношенню між частинами синтаксичної конструкції (*Уже додому люди йдуть, – Не йде Настусенька, не чуть (Т. Шевченко)*).

Речення з пояснювальними відношеннями поділяють залежно від структурних та значенневих ознак на чотири підгрупи. У конструкціях з розгортаючою частиною лексичний елемент першої частини пов'язаний зі змістом другого складника. Наприклад: *Він глянув на дівчину: тепер вона дивилась на нього з цікавістю (Ю. Смолич)*. Речення з уточнюючим елементом мають визначену структуру: у першій частині міститься щось, що потребує роз'яснення, відповідно у другій частині пояснюється, тлумачиться невідоме. (*Там був звичай: кожен із гостей садив дерево чи кілька дерев (М. Рильський)*).

Конструкції з коментуючою частиною відрізняються від речень з пояснювальними відношеннями тим, що у складі першого компонента немає лексем вказівної семантики, які б пояснювали наступну частину або хоча б за змістом були пов'язані з нею. Наприклад: *У лісі дзвеніли пилки й лунали удари сокир – то будували нові будинки (Ю. Збанацький)*.

Синтаксичні структури з відношенням детермінації можна умовно співвіднести зі складними підрядними реченнями. Так, за смисловими відношеннями у таких конструкціях виділяють наступні підгрупи речень:

- часові: *Зійде сонце – утру сльози, Ніхто й не побачить (Т. Шевченко)*;
- умовні – це структури, які містять компонент, що роз'яснює, за яких обставин може відбуватися дія, за яких умов можна отримати сподіваний чи реальний результат: *Защобече соловейко В лузі на калині, – Заспіває козаченько, Ходя по долині (Т. Шевченко)*;
- наслідкові. Перший компонент містить дію, яка зумовлює результат, висновок, побажання. Наприклад: *Грає Кобзар, виспіває – Аж лихо сміється (Т. Шевченко)*;
- причинові конструкції характеризуються здатністю обґрунтовувати дію, яка міститься в одній із частин такого типу складних речень: *Не жди сподіваної волі: Вона заснула... (Т. Шевченко)*.

Безсполучникові складні речення широко реалізують комунікативну функцію мови у розмовному та художньому стилях, вони більш емоційно забарвлені та багатші інтонаційною палітрою, ніж складнопідрядні чи складносурядні структури. Тому вивчення такого типу складних речень є невід'ємною частиною засвоєння синтаксичного рівня української мови.

Каїзер Ірина Юріївна – аспірант кафедри української літератури Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича, асистент кафедри суспільних

наук та українознавства Вищого державного навчального закладу України
«Буковинський державний медичний університет»;
099 07 03 532
irabosak06@gmail.com